

סקירת ספרות

הגרפיטי, אומנות הקירות של העיר היצירתית

נורית זעירי 05567823 . מרץ 2019 . תרגיל 3 במסגרת הקורס תכנון עירוני למשיכת כלכלת ידע (40915)
מוגש לידי פרופ"ח סיגל קפלן . האוניברסיטה העברית ירושלים . המכון ללימודים עירוניים ואזוריים

הגרפיטי אשר נתפס במשך שנים רבות על ידי ציבור רחב כמדד אינטואיטיבי לזיהוי אזורים עירוניים נחותים, אוכלוסיה ירודה וסך פשע, פרץ כיום את גבולות ההדרה וההמצאות בשוליים העירוניים, התפתח, ומהווה בעיני רבים תחום אומנות יחודי, מקור השראה, מוקד משיכה תיירותי והון כלכלי. בין אתרי העל העולמיים הנכללים בקטגוריה זו ניתן להזכיר את חומת ברלין, את ג'ורג' טאון במאלזיה אשר נבחר כאתר מורשת עולמי על ידי אונסקו, את ציורי הקיר במקסיקו סיטי ועוד.

מהו גרפיטי, מה מגדיר אותו

גרפיטי, מהמילה "כתיבה" באיטלקית, ביטא כתיבה או חריטה על קירות, זאת, עד לשנות ה-60 וה-70 של המאה הקודמת שנים בהן הוטבע המונח Tagging, אשר נגזר מן הביטוי Tag, הוא הסימן אותו היו משאירים חברי כנופיית רחוב אחת בשטחה של האחרת לאות ביטוי תעוזה וכוח (Christensen, Miyase et al 2017). כך גם דבק בגרפיטי דימוי העברייני והוונדליסטי. במקביל התפתח סגנון אמירות אישי אומנותי של יוצרים, אשר היזדהו בכינויים מושאלים. מפורסם במיוחד הוא בנקסי, פעיל מאוד בלונדון, שאמר: "גם אם אתה לא בא עם ציור לרפא את העוני של כל הבעולם, אבל עדיין מישהו מחייך בזמן שהוא משתין בפינת רחוב". ווייט (White, Ashanti 2018) מציג אומנות זו בהויתה כיום כאומנות מקיפה, עמוקה ורבת פנים וטוען כי כושר הביטוי של גרפיטי כאומנות גדול מכל אומנות אחרת בזכות הגיוון הרב הטמון בה.

הגרפיטי התפשט במהרה, ובהיותו גם עבירת רכוש הפך לאתגר תחזוקתי לעיריות, ואומניו החמקמקים לנרדפים על ידי השיטור המקומי. מרואיין של ג'קסון "אם אתה מסתובב עם פחית צבע מיד מישהו מזמין משטרה, אבל אם אתה מדביק מודעות על הקירות לאף אחד לא אכפת" (Jacobson, Malcolm 2017).

דימוי עברייני זה מהווה חלק מהותי מהגדרת התופעה. עם השנים ועם אימוצה של התופעה על ידי הציבור והממסד, התרחבה ההגדרה מכתובה ותיוג בלבד וכיום מקובל להכליל בקטגוריה מגוון רחב של ביטויים כדוגמת ציורי חוצות, קריקטורות קיר, שירה על קירות ועוד, כאשר המכנה המשותף, הינו יישומם הגרפי על גבי משטחים אנכיים במרחב הציבורי. הטכניקות נעות בין ריסוס, צביעה, סטנסלינג ועוד, והמשטחים הינם קירות מבנים, תחנות רכבת, קרונות, שלטי חוצות, חומות ועוד כאשר חזיתו של כל אובייקט פונה למרחב הציבורי. ווייט מרחיב את ההגדרה וכולל גם יישומים תלת מימדיים או אף על גבי בעלי חיים (White, Ashanti 2018) וגייקובסון תוהה אם יצירת גרפיטי על גבי קנווס היא עדיין גרפיטי (Jacobson, Malcolm 2017). קריסטופר דניאל בגישתו המתריסה שואל אם שלטי ברכה בצדי דרכים, שלטי חיות מחמד נעדרות, טביעות ידיים על צבע טריא, ואף באנרים אוויריים נכללים בקטגוריה זו של גרפיטי (Daniell, Christopher 2011).

מאידך גרפיטי במרחב הפרטי הינה זליגה של הסגנון הגרפי אל המרחב הפרטי, אופנה סוחפת-כל הכוללת מגוון רחב של יישומים ומוצרי צריכה ואינה נכללת בסקירת ספרות זו המתייחסת לאומנות המרחב הציבורי בלבד.

חשיבות הדיון וחקר התופעה

חיוו של הפרט נעים בין דלת אמותיו ובין המרחב הציבורי. ככל שמדובר במרחב הציבורי יכולת ההשפעה של הפרט על המרחב מצומצמת, אך כיוון ההשפעה ההפוך, של המרחב הציבורי על חיי הפרט הינו רב עוצמה וממשיך, ולעיתים אף שלא במודע, להדהד ולהקרין על חיי הפרט ולהשליך דרכו על חיי הקהילה והחברה כולה. המרחב הציבורי מחולל אנרגיה אשר איכותה נגזרת מרכיבים שונים ומגוונים וביניהם נוחות וביטחון, ניקיון אסתטיקה ועוד. גרפיטי, כארוע טעון ושנוי במחלוקת, ובעל נוכחות עוצמתית במרחב הציבורי, מתעל דרכו אנרגיות רבות ומשליך אותן אל השוהים במרחב. ככזה, חשיבותו רבה והוא שב ועולה כסוגיה בתודעה הציבורית, אם כארוע אומנותי או חברתי, או נדל"ני ועוד.

הגרפיטי הוא מנוע פועם רב השפעה אשר נוגע בכל באי המרחב הציבורי.

אומנות ראויה להגנת החוק או ונדליזם והשגת גבול

תכופות מתפתח דיון ציבורי סביב השאלה האם קיומה של גרפיטי בעיר מהווה גורם חיובי או שלילי. המקרה של 5pointz בניו יורק שהגיע לערכאות משפט גבוהות וטרם הוכרע סופית, לאחר פסיקת פיצויים בסך 6.4 מ' דולר לאומנים שעבודותיהם נמחקו באישון ליל ע"י בעלי המתחם, הוא דוגמא אחת לכך. לאור נטיית דעה רווחת בציבור במקומות שונים לקבל את הכתיבה על הקירות כחלק מרוח המקום ואופייה וצורתה של העיר המודרנית, מציע קריסטופר דניאל (Daniell, Christopher 2011) להחליף את שמה של האומנות מגרפיטי (Graffiti) ל-מרקטינג (Marketing) ולבטא בכך כי הכתיבה על הקירות היא סוג של דיאלוג ושיתוף בתכנים ודעות, ולא הפרת חוק שרירותית לצורך מחאה, סוג של לוח מודעות עירוני אינסופי. הוא מביא את הדוגמא של Leake Street ליד Waterloo שם הוקצה מרחב עירוני מוגדר כאזור מותר לגרפיטי, אך מדגיש כי עדיין נשלט המתחם על ידי מגבלות החוק לגבולות היצירה.

איור 1 - אתר 5pointz ניו יורק לפני כיסויו בצבע לבן

איור 2 - אתר גרפיטי 5pointz ניו יורק נובמבר 2013. (צילום: Emmanuel Dunand/AFP/Getty)

בחפשמ אחר מידת התרומה של הגרפיטי לחווית הביקור של תיירים במקומות שונים בדקו Yan, Libo ושותפיו למחקר את מידת החשיבות של ה-East Side Gallery לחווית הביקור בברלין, (Yan, Libo, et al 2019) מסכמים כי זוהי אומנות מתקשרת, עם השפעות רגשיות על הצופים, ומדגישים את הפוטנציאל הגלום בכוח משיכה זה להוות מוקד לתיירות האלטרנטיבית והייחודית למקום. זוהי דרך להנחיל את ההיסטוריה ואת התרבות המקומית לציבור הרחב, ואף דרך לשמר את ההיסטוריה כתרבות חיה. זוהי דרך לחוות את המקום ולהכירו. (Yan, Libo, et al 2019)

איור 3 - East Side Gallery

במחקר שנערך בשנים 2012-2016 והתבסס על ראיונות עומק עם אומנים בלונדון ובשטוקהולם אודות התכנים של האומנות טוענים החוקרים קריסטיאנסן וגיונסון כי הגרפיטי מבטא קוסמופוליטיות של השוליים של העיר והחברה ומעלה לפיכך את פוטנציאל ההשתלבות שלה בתרבות (Christensen, Miyase et al 2017). יאן ליבו לעומתם מדגיש את נושאי הליבה הלוקאליים (Yan, Libo, et al 2019) בהביאו את הדוגמא הקאנונית של ה-East Side Gallery בברלין המאוחדת, העוסקת כל כולה בסוגיית העיר המחולקת והמאוחדת מחדש.

המרת הון סימבולי בהון כלכלי

ג'קובסון חקר את המנגון המאפשר המרתו של ההון הסימבולי הטעון בגרפיטי כדוגמת כוח, נועזות, אוטנטיות, מחאה, חדשנות, וכדומה להון כלכלי. הון סימבולי זה מנוצל על ידי חברות-על במסעות קידום מכירות כדוגמת יונדאי (Jacobson, Malcolm 2017) ובמתחם המגורים 5pointz השתמש הזים בשם ובלוגו של הקבוצה שעבודתה נמחקה (O'Connell, Aislinn 2018). ציטוט מתוך ה- The Telegraph 8/2018 מחדד בהומור את התופעה: "האם בנקסי יגרום לכם לרכוש דירה? גרפיטי היא החובה האופנתית של המשקיעים". שכטר רפאל מוטרד מהפיכתה של הגרפיטי לאומנות מגוייסת וממוסדת אם בידי הממסד או בידי בעלי ההון (Schacter, Rapael 2014).

איור 4 - מסע פרסום יונדאי

תהליכים עירוניים

קיימת הכרה רווחת באשר לשינוי אשר עשתה הגרפיטי (או התרבות המכילה אותה) ממעמד של סימן גרפי על קיר המציין מלחמת כנופיות רחוב ומדד לנחיתות אזור עירוני, אל אומנות דומיננטית ברחובות בעיר היצריתית, ממעמד של מטרד אסטטי אל האומנות מגדירה מרחב חברתי, "מיצירת אומנות בודדת ליצירת מרחב" (Evans, Graeme 2017). יצירות אומנות כדוגמת אלו במקסיקו סיטי, בג'ורג טאון במלזיה, בסידני או אף איסט סייד גלרי בברלין לא יכולות להתקיים וחלקן אף כלל לקום ללא תמיכת הממסד או ביוזמתו. הפורמט אומץ על ידי הממסד. ב- 2008 הזמין ה- Tate Museum אומני גרפיטי להציג על חזיתות המבנה במסגרת תערוכה Street Art, ושילב בתערוכה אתרי אומנות ברחובות העיר. בניו יורק הוקם מוזיאון אומנויות הרחוב, (Museum of Street Art) MoSA, ואף חוקק חוק המגן על עבודות גרפיטי מסויימות המוגדרות בחוק מפגיעה ומחיקה. היצירות מהוות אלמנט מיתוג ומוקד תיירות, ובמקביל דימוי להזדהות של תושביה, כך ניתנה לגרפיטי ולאומניו ההזדמנות לעבור מן השוליים השנויים במחלוקת אל קדמת הבמה של אומנות רחוב מוכרת (Schacter, Rafael 2014). הגרפיטי הפך מיצירת אומנות ליצירת מקום. (Evans, Graeme 2017).

סיכום

קיימת הסכמה כי הגרפיטי כאומנות הינה מימד עשיר, מפותח ומגוון, חוצה גבולות ותרבויות אשר תורם לרווחה הכוללת, בעל משקל רב בחוויה העירונית ומבטא טולרנטיות חברתית ותרבותית. ניתן לזהות קו העובר כחוט השני בין המאמרים ומתייחס אל הגרפיטי כחלק אינטגרלי מן העיר היצריתית, אם באהדה ואם בביקורת.

עם זאת צריך לזכור כי עדיין מונח ביסוד התופעה קונפליקט עברייני אשר מזין חלק מן ההון הסמלי שלה. קיימת מגמת הקלה במידת הענישה (Evans, Graeme 2017), ובפועל עיריות אימצו אל קירבן את האסטטיקה הויזואלית של השפה ויוזמות פרויקטים לפיתוחה, אך טרם פתרו את הקונפליקט הסטטוטורי המלווה את קיומה. מחקר עתידי יוכל לתת את הדעת על הבט חשוב זה של התופעה.

©

Christensen, Miyase, and Tindra Thor. "The Reciprocal City: Performing Solidarity—Mediating Space through Street Art and Graffiti." *International Communication Gazette*, vol. 79, no. 6–7, Nov. 2017, pp. 584–612, doi: [10.1177/1748048517727183](https://doi.org/10.1177/1748048517727183)
(Christensen, Miyase et al 2017)

Daniell, Christopher. "Graffiti, Calligraphy and Markers in the UK." *Archaeologies* 7.2 (2011): 454.
(Daniell, Christopher 2011)

Evans, Graeme (2017) *Creative cities - an international perspective*. In: The Sage Handbook of New Urban Studies. Sage Publications Ltd, London, pp. 311-329. ISBN 9781412912655
(Evans, Graeme 2017)

Jacobson, Malcolm. "Marketing with graffiti: Crime as symbolic capital." *Street Art & Urban Creativity Scientific Journal* 3.2 (2017): 102-111.
(Jacobson, Malcolm 2017)

O'Connell, Aislinn. The 5Pointz Case: Damages awarded against property owner for whitewashing street art, *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Volume 13, Issue 7, July 2018, Pages 529–530, <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpy056>
(O'Connell, Aislinn 2018)

Schacter, Rafael. "The ugly truth: Street Art, Graffiti and the Creative City." *Art & the Public Sphere* 3.2 (2014): 161-176.
(Schacter, Rafael 2014)

White, Ashanti. "From primitive to integral: the evolution of graffiti art." *Journal of Conscious Evolution* 11.11 (2018): 1.
(White, Ashanti 2018)

Yan, Libo, et al. "Street art as alternative attractions: A case of the East Side Gallery." *Tourism Management Perspectives* 29 (2019): 76-85.
(Yan, Libo, et al 2019)